

آینده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی¹

چکیده

در این مقاله ویژگی رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی و توانمندی‌های آن بیان می‌شود، و این‌که چنان‌چه با نگرشی جدید به ماهیت این رشته پرداخته شود، دارای توانایی‌هایی است که می‌تواند در خدمت جامعه قرار گیرد. در واقع مفهوم کتابداری برگرفته از کتابخانه نیست؛ بلکه کتابخانه خود بزرگ‌ترین نماد وجود چنین مفهومی براساس نیاز انسان به اطلاع و دانش است. در این مقاله پیشنهاد دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح و برای آن 7 رشته معرفی می‌شود.

کلیدواژه‌ها: کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی.

مقدمه

امید به آینده یکی از ویژگی‌های زندگی بشر است و انتظار این‌که او در سایه‌ی کوشش‌ها و تلاش‌ها به وضع مطلوب برسد همواره مقبول بوده

1. این مقاله پیش از این با مشخصات زیر در دست چاپ است:

غلامرضا فدایی، «آینده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی»، مجله کتابداری، سال چهارم، دفتر چهل و نهم (بهار و

تابستان 1388): 100-30.

است. این امید و انتظار باید مبنا و پایگاهی داشته باشد تا همگان براساسی معقول به کوشش دست زنند. اگر خاستگاه و پایگاه امید و انتظارات منطقی و معقول نباشد، این امید و انتظار نوعی آرزو یا خیالبافی است و نتیجه‌ی تلاش و کوشش برحسب صدفه و اتفاق شکل می‌گیرد و همواره فرد منتظر وقوع حادثه و یا معجزه‌ای است تا شرایط برای او مطلوب شود. گروه‌های آموزشی در دانشگاه‌ها نیز این چنین‌اند. هر گروه تلاش می‌کند تا خود را در جامعه بیش از پیش مطرح کند و براساس اهداف از پیش تعیین شده - که بر محور واقعیات و نه حدسیات است - تلاش کند تا هم وضع موجود را خوب معرفی کند و هم دورنمای آینده را برای فراگیران دانش در آن حوزه تبیین نماید. این توصیف و تبیین با توجه به واقعیاتی که در جامعه رخ می‌دهد جایگاه و منزلت اجتماعی رشته را در بیرون از دانشکده و دانشگاه تعیین می‌کند و مشوق و محرک دانشجویان برای ورود به آن رشته و ماندگاری آن می‌شود.

گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی به عنوان یک رشته و حوزه‌ی علمی هم از این قاعده مستثنا نیست. صرف‌نظر از مشکلات مبنایی و فلسفی آن، هم‌اکنون در سطح جهانی و ایران به عنوان یک رشته‌ی علمی شناخته شده و بازار کاری را به‌خود اختصاص داده است. اما در عین حال باز هم بی‌نیاز از طرح این سؤال که آینده‌ی آن چیست نمی‌باشد. به‌عبارت روشن‌تر سؤالات این پژوهش این است که آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی آینده‌ای دارد؟ آیا آموزش فعلی با آنچه در جامعه به آن نیاز است تطابق دارد؟ آیا آنچه در ذهن و عمل سیاست‌گزاران و برنامه‌ریزان جامعه درباره‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی می‌گذرد واقعی است؟ آیا می‌شود این تفکر را به‌سوی آینده‌ای بهتر عوض کرد؟ آیا تعویض نگاه آنان با وضعیت فعلی رشته مقدور و سازگار است؟

وضعیت موجود

از آن‌جا که پایگاه و جایگاه رشته‌ی کتابداری به‌لحاظ نظری خیلی روشن نیست، همیشه این چالش وجود داشته است که این رشته چه رشته‌ای است؟ اگرچه در دنیا به‌لحاظ حضور فن‌آوری اطلاعات، کتابداری رونق و گسترش فراوانی یافته است؛ اما تردیدهایی هم در ذهن عده‌ای از صاحب‌نظران درباره‌ی آن وجود دارد. همه می‌دانند که با ظهور وب و کتابخانه‌های دیجیتالی عده‌ای شتاب‌زده نام کتابداری را از عنوان حوزه‌های آموزش خود حذف و به‌نام اطلاعات و اطلاع‌رسانی بسنده کردند و نوید کتابخانه‌های بدون کتاب را برای سال 2010 دادند (ویلسون¹، 2002). اگرچه این فکر، فکر انحرافی بود و بسیاری خیلی سریع از این نظر برگشتند، ولی خواه‌ناخواه تأثیر خود را در جامعه گذاشت. در ایران هم که مهد علم و کتاب و کتابخانه بوده است، با آمدن وب و نظام دیجیتالی، رونق کتابداری بیش‌تر شد و بسیاری آن را با علوم رایانه‌ای مشترک و یا اشتباه گرفتند. همه‌ی این‌ها سبب شده و می‌شود تا دانشجویان این رشته که گاه ناآگاهانه و برحسب ضرورت ورود به دانشگاه - به‌زعم خودشان - این رشته را انتخاب می‌کنند در آغاز دچار سرگردانی و حیرت شوند؛ ولی وقتی با محتوا و کارکرد و بعضاً منزلت اجتماعی آن کمی آشنا می‌شوند دلگرم‌تر می‌شوند.

نگارنده بنا ندارد در این مقاله وارد ریز مشکلات کتابداری و اطلاع‌رسانی شود. زیرا آن را در مقالات دیگر به تفصیل بیان کرده است و اشکالات مبنایی آن را برشمرده است (فدایی، 1388؛ Fadaie, 2008). در آن مقالات و یا طرح‌ها به‌خوبی بیان کرده است که این رشته به‌لحاظ نظری و عملی از کجاها رنج می‌برد و آیا این احساس کمبودها

1. Wilson

امری واقعی است؟ و آیا رشته توان بازنگری را در خود دارد؟ و می‌تواند همچون سایر رشته‌ها بر خود بی‌بالد و از موجودیت خود دفاع کند؟ نگارنده (1388) در مقاله‌ی «آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی فقط منتظر تغییر نام است» به تفصیل بیان کرده است که مشکل کتابداری و اطلاع‌رسانی دست کم، در شش محور عمده خلاصه می‌شود و چنانچه مدعیان و بانیان این حوزه و صاحب‌نظران آن با امعان نظر بیش‌تری به آن بنگرند درمی‌یابند که رشته می‌تواند هم آن مشکلات را مرتفع کند و هم با اطمینان از آینده‌ی خود به تغییر روش و برنامه‌ی خود پردازد. این شش حوزه عبارتند از خاستگاه، جایگاه، تعریف، دامنه، نام و عناوین مشاغلی که فارغ‌التحصیلان این حوزه می‌توانند احراز کنند.

آنچه در مقالات فوق‌الذکر نیز مدّ نظر است این است که حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی باید همچون سایر رشته‌ها از پایه‌های محکمی برخوردار باشد تا بتواند همواره بالنده حرکت کند. به عنوان مثال رشته‌ی پزشکی وجودش را از نیاز بشر به سلامتی می‌گیرد و نه از وجود بیمارستان. بیمارستان بزرگ‌ترین نماد ضرورت پزشکی است. اگر بپذیریم که کتابداری و اطلاع‌رسانی نیز وجود و حضورش را از نیاز دائمی بشر به بازیابی اطلاعات و دانش برای پیشرفت و توسعه می‌گیرد آن‌گاه دیگر متکی به کتابخانه به عنوان یک ساختمان و محل استقرار کتاب‌ها و سایر مدارک نیست. همان‌طور که گفته شده است بسیار فرق می‌کند که بگوئیم مفهوم کتابداری و اطلاع‌رسانی برخاسته از نیاز فطری انسان به بازیابی اطلاعات است و کتابخانه - چه سنتی و چه دیجیتال آن - بزرگ‌ترین نمود و نماد این واقعیت انسانی و بشری است و یا آن را منوط به وجود کتابخانه بدانیم و کتابداری را رشته‌ای به حساب آوریم که از کتابخانه و مسائل آن بحث می‌کند.

از این‌رو این رشته بمانند هر رشته‌ی بالنده‌ی دیگر باید در دو جنبه به تبیین و توجیه خود پردازد. اول از جنبه‌ی نظری و دوم از جنبه‌ی عملی و اجرایی.

جنبه‌ی نظری

همان‌طور که گفته شده است، متخصص این حوزه باید تحلیل و بازبینی ارزش‌های اطلاعاتی و دانشی و ضرورت بی‌چون‌وچرا به بازیابی آن‌ها را برای توسعه و پیشرفت سرلوحه‌ی برنامه‌های خود قرار دهد و چنان‌چه چنین کند زمینه‌ی فعالیت او بسیار بیش‌تر از آن چیزی خواهد شد که در حال حاضر به تدریس آن مشغول است. دست‌کم دو حوزه‌ی «نشر» و «مدیریت دانش» از حوزه‌هایی است که ارتباط بسیار زیادی با رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارد. عالم نشر ارتباط بسیار زیادی به کتابداری و اطلاع‌رسانی دارد؛ زیرا بدیهی است زمانی که مؤلفی می‌نویسد، عمده‌ترین انتظارش این است که مطالبش بازیابی و خوانده شود و به تبع آن ناشر هم چنین انتظاری دارد که کتابش بیش از پیش مورد استفاده قرار گیرد و سهولت بازیابی اطلاعات برای خوانندگان امری جدی باشد. کتابداری فقط توجه به کتابخانه به صورت سنتی نیست (سینق، 1388). در این صورت است که حضور کتابداران و اطلاع‌رسانان در عالم نشر به عنوان کمک می‌تواند این مهم را به‌خوبی برآورده کند. هم بخشی از دروس کتابداری می‌تواند متکی به عالم نشر باشد و هم می‌توان مشاغلی را در عالم نشر به عنوان دستیار مؤلف، ویراستاران، نمایه‌سازان و غیره برای آن‌ها پیش‌بینی کرد. حوزه‌ی دوم مدیریت اطلاعات است که با آن‌که اهمیتش برای مدیران و به‌ویژه مدیران دانش محرز است اما از کتابداران و نقش آن‌ها سخنی به‌میان نمی‌آید، درحالی‌که این گروه در تنظیم و تنسيق اطلاعات به‌نحو مطلوب و مدیریت آن برای سرعت در تصمیم‌گیری‌های

اجرائی و علمی می‌تواند بسیار مؤثر باشند. علت عدم توجه به این قضیه ممکن است به عدم توانایی فعلی کتابداران و اطلاع‌رسانان، و محدودیت‌های علمی آنان در منابع آموزشی مرتبط باشد.

جنبه‌ی عملی

از جنبه‌ی عملی برای تقویت رشته باید به تصحیح ذهن و عمل مسئولان و تصمیم‌گیرندگان پرداخت. بسیاری از آنان به واقعیت و توانایی رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی واقف نیستند و با آن‌که از پژوهش، فرهنگ و دانش، مطالعه، بازیابی اطلاعات و سرعت تصمیم‌گیری فراوان سخن می‌گویند اما در اجراء کم‌تر به این نکته متذکر می‌شوند که کتابداران می‌توانند مدیران خوبی برای اطلاعات و دانش باشند. اگر به مدیریت‌های مراکز فرهنگی و به‌ویژه کتابخانه‌ها و مؤسسات اطلاعاتی بنگرند آن‌وقت این واقعیت بیش‌تر روشن می‌شود که چگونه همواره کتابداران در حاشیه بوده‌اند. البته با آن‌که وضعیت عمومی کتابداری و اطلاع‌رسانی نسبت به گذشته خیلی بهتر شده است اما همچنان تا نقطه‌ی مطلوب فاصله‌ی زیادی دارد. کافی است به رؤسای کتابخانه‌های بزرگ در طول سال‌های پس از انقلاب بنگرید و حضور کتابداران را در پست‌های حساس مورد توجه قرار دهید. این امر نه در ایران بلکه در سطح جهان هم مطرح است و بسیاری از پروژه‌های اطلاعاتی با صرف هزینه‌های سنگین با شکست مواجه می‌شوند. آمارها نشان می‌دهد که بسیاری از پروژه‌های اطلاع‌رسانی یا در آغاز شکست خورده و یا در نیمه کار متوقف می‌شوند و فقط تعدادی اندک به ثمر می‌رسند (پینتو و میل،¹ 1999).

نگارنده اعتقاد دارد که کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌لحاظ ماهیت دارای استعدادهای فراوانی است. فعالیت کتابداری و اطلاع‌رسانی در حد یک

1. Pinto & Millet

رشته با وضع موجود نمی‌تواند ظرفیت لازم را به نمایش بگذارد؛ زیرا هم در دوره‌ی کارشناسی و هم کارشناسی ارشد و دکتری به‌لحاظ کثرت مطالب و قلت ساعات تدریس و عدم گزینش استادان مرتبط با کار همواره از رسیدن به اهداف بهینه‌ی آن بازمی‌ماند و توقعات لازم مورد انتظار در جامعه تحقق پیدا نمی‌کند.

فی‌المثل مرجع و مرجع‌شناسی در کتابخانه‌ها و در صحن اجتماع امر بسیار عظیمی است که علاوه بر دانش فراوان به تجربه هم نیازمند است. کتابدار مرجع کسی است که محل رجوع قرار بگیرد. پرسش اصلی این است که آیا تدریس چند واحد درس مرجع می‌تواند دانشجو را آن‌چنان متبحر کند که نه تنها به منابع سنتی و دیجیتالی فارسی؛ بلکه با منابع سایر زبان‌ها نیز آشنا باشد و بتواند در اسرع وقت متقاضیان را راهنمایی کند. جالب است که یکی از اصول کتابداری را دانشمند بودن کتابدار قلمداد کرده‌اند (تامپسون، 1381) که بدیهی است با این شرایط هرگز به این مقصد نائل نمی‌شویم.

در بخش اطلاعات و فن‌آوری هم به این ترتیب واحدهایی که در این رشته می‌گذرانیم محدود است و آن هم صرفاً پایه‌ها را بیان می‌کند و نمی‌تواند در این حوزه نقش خود را به‌خوبی ایفا نماید. در سایر دروس هم به همین‌گونه است که با توجه به این که بسیاری از دروس عمومی و پایه را دانشجو باید بخواند - اگرچه وجودشان لازم است - ولی در بازدهی مستقیم وظایف او نقش اولیه ندارند.

به لحاظ عملی وقتی به جامعه‌ی آموزشی می‌نگریم ملاحظه می‌کنیم که ضرورت‌هایی که در این رشته مطرح است در جاهای دیگر خودنمایی می‌کند و متولیان نظام آموزشی به‌جای احاله به این که تدریس و آموزش را بکپارچه بنگرند و هر چیز را به صاحبانش مسترد کنند آن را تکه‌تکه کرده

و هر مؤسسه و گروهی بر حسب مدیریت و توان اجرایی و یا از روی ناچاری سعی در برآوردن نیازهای خود می‌کند. به عنوان مثال دانشنامه‌نگاری در کمیته‌ی برنامه‌ریزی کتابداری و اطلاع‌رسانی وزارت علوم، تحقیقات و فن‌آوری تصویب می‌شود، اما به‌جای این رشته سازمان‌های دیگری متولی آن می‌شود، و یا آموزش نسخه‌های خطی تصویب می‌شود و به نهادی غیر از کتابداری واگذار می‌گردد فی‌المثل، دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه تهران مسئولیت اجرای آن را به‌عهده می‌گیرد. این‌ها و نمونه‌های مانند آن حکایت از نیاز به ایجاد رشته‌هایی دارد که دقیقاً مرتبط با حوزه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی است اما اگر دانشگاه تهران به عنوان دانشگاه مادر و دارنده‌ی با سابقه‌ترین رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در این رابطه اگر عطف توجهی نکند؛ کارها متفرق و پراکنده می‌شود.

نگارنده در سال 1372 طرح دانشکده شدن گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی را به دانشگاه تهران ارائه کردم (فدایی، 1377) و از آن زمان همواره با همه رؤسای وقت دانشگاه به‌استثنای ریاست محترم اخیر سخن گفته و ضرورت تبدیل گروه به دانشکده را مطرح نمودم. آنان نیز علی‌رغم تأیید، کوچک‌ترین قدمی را به‌لحاظ عملی و اجرایی برنداشته‌اند. دلیل آن را کمبود اعتبار اعلام نمودند و بارها از طرف ریاست دانشکده‌ی روانشناسی و علوم تربیتی به گروه تذکر داده می‌شد که شما چرا بمانند دانشکده‌ی تربیت‌بدنی که حدود بیش از 10 سال است از دانشکده‌ی روانشناسی و علوم تربیتی جدا و مستقل شده و هم‌اکنون بالنده و سرفراز به‌کار خود ادامه می‌دهد دانشکده نمی‌شوید؛ ولی پاسخ آن از قبل معلوم است که حمایتی نه از درون و نه از بیرون در کار نیست.

نگارنده یکی از استدلال‌های خود را مبنی بر ضرورت اجرای طرح

دانشکده شدن رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی آن هم برای دانشگاه تهران به عنوان مادر دانشگاه‌ها و برای این رشته به عنوان اولین رشته‌ی دانشگاهی چنین بیان کرده است که اگر در گسترش دانش دانشگاهی معتقد به همکاری صنعت و دانشگاه هستیم و قبول داریم که صنعت باید پشتیبان دانشگاه باشد و دانشگاه نیز باید نیروهای مورد نیاز صنعت را تربیت کند، در حوزه‌های علوم انسانی که صنعت تعریف خاص خود را دارد نیز وضع به همین گونه است. در رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی صنعت مفروض در بخش دولتی سازمان اسناد و کتابخانه‌ی ملی؛ کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس؛ کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران و در بخش غیردولتی کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی و آستان قدس رضوی و سایر کتابخانه‌های بزرگ و مقتدر کشورند که باید با پشتیبانی و کمک و یا دست‌کم با عقد قرارداد با دانشگاه تهران به تقویت حوزه‌ی آموزشی و درخواست تربیت نیروی انسانی بپردازند. این مطلب را نگارنده با اغلب رؤسای وقت کتابخانه‌های بزرگ گفته است، ولی اراده‌ای قوی برای انجام این امر نیافته است. کما این‌که دانشکده‌ی کارآفرینی و با حمایت وزارت کار و امور اجتماعی امکان تحقق نداشت.

در هر حال نگارنده بر حسب ضرورت و احساس نیاز برای ایجاد دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی مجدداً طرحی را در سال 1384 تهیه و به رئیس وقت دانشگاه ارائه نمودم. اینک خلاصه‌ی این طرح را به عنوان ضرورت و به عنوان آینده‌ی رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح می‌کنم و امیدوارم که هرچه زودتر دانشگاه تهران با اجرای آن خود را در این زمینه به عنوان اولین دانشگاه و مادر دانشگاه‌ها مطرح نماید، و الا دیگر دانشگاه‌ها قطعاً چنین کاری را خواهند کرد.

خوشبختانه در آخرین جلسه‌ای که با رئیس سازمان اسناد و

کتابخانه‌ی ملی در محل کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران داشتم پس از طرح موضوع، مشارالیه تقبل نمودند که در این زمینه همکاری لازم را بنمایند و سنگ‌بنای دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی با همت ایشان و ریاست دانشگاه تهران گذاشته شود. تفاهم‌نامه‌ای هم در این زمینه تصویب شده است.

اینک طرح اجمالی دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌قرار زیر است:

توجیه و ضرورت

از آن‌جا که گروه کتابداری دانشگاه تهران علی‌رغم سابقه و نیز ایجاد رشته‌ی کتابداری در سراسر کشور هنوز نتوانسته است نیاز کشور را در سطح و عمق برآورده کند (به این معنی که هم نیاز به کتابدار در سطوح مختلف به شدت وجود دارد و هم در ابعاد تخصصی همچون مدیریت، مرجع و فن‌آوری فارغ‌التحصیلان این رشته در حاشیه قرار دارند و این رشته نتوانسته است پاسخ مناسبی به این نیازها بدهد و بخش عمده‌ای از این ناتوانی به خاطر محدودیت زمان تدریس و فراوانی نیازهای جامعه است)؛ لذا ایجاد دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی که از سال‌ها قبل طرح آن در گروه کتابداری دانشگاه تهران وجود داشته است ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. دلایل بیش‌تر برای این ضرورت به شرح زیر است:

- روزبه‌روز اطلاعات افزون می‌شود و دستیابی به آن سخت‌تر و پرهزینه‌تر می‌گردد.
- دروس بسیاری وجود دارند که با توجه به محدودیت گروه امکان ارائه‌ی آنها نیست.
- دروسی که ارائه می‌شود با توجه به محدودیت واحد و زمان ارائه به‌نحو مطلوب عرضه نمی‌شود.

- دانشکده‌های دیگر به ایجاد گروه‌هایی در حوزه‌های IT، ICT، و MIS دست زده‌اند که هر یک به نحوی با اهداف و وظایف این گروه همپوشانی دارد.
- بخش‌های خصوصی در زمینه‌ی ارائه‌ی اطلاعات فعال شده‌اند که در واقع باید گروه کتابداری آن را از نظر علمی تغذیه می‌کرد.
- فارغ‌التحصیلان این رشته با توجه به آموزش‌هایی که می‌بینند ناکارآمدی نسبی دارند و نیاز جامعه را به خوبی بر آورده نمی‌کنند.
- حوزه‌های علمی و آموزشی گوناگونی وجود دارد که با رشته‌ی کتابداری مرتبط است، ولی امکان عرضه‌ی آن‌ها تاکنون نبوده و چنانچه دانشکده تأسیس شود امکان ارائه‌ی مناسب آن دروس فراهم می‌شود (مانند آرشیو، نسخ خطی، چاپ و نشر، وبلاگ نویسی، ساخت و توسعه‌ی کتابخانه‌های دیجیتالی، کتابسنجی، حق مولف، دانشنامه‌نگاری و...).
- گاهی اوقات دانشجویان موضوعاتی را به عنوان پایان‌نامه انتخاب می‌کنند که درس آن را نگذرانده‌اند. ضرورت حضور این دروس و تناسبی که با رشته‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارد، حضور آن‌ها را در این دانشکده ضروری می‌نماید که با شرایط حاضر امکان ارائه‌ی آن‌ها نیست.
- گروه در دانشکده‌ای که در آن به انجام وظیفه مشغول است سازمان و جایگاه مناسبی ندارد.
- پرداختن به فلسفه‌ی اطلاع و اطلاع‌رسانی ضرورت دارد و در حال حاضر زمینه و جایگاهی برای آن در گروه وجود ندارد
- اغلب رؤسای دانشگاه تهران پس از انقلاب اسلامی نسبت به ایجاد

دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی ابراز علاقه کرده‌اند.

- بسیاری از کشورها از جمله کانادا به‌جای گروه کتابداری، مدرسه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی دارند.
- مشاوره برای کمک به تصمیم‌گیری‌های خرد و کلان در حوزه‌ی اطلاع‌رسانی و فن‌آوری اطلاعات، سواد اطلاعاتی و مدیریت دانشکده‌ها سخت‌مورد نیاز کشور است و تربیت تقویت نیروی کارآمد در این زمینه‌ها ضروری است.

ارکان دانشکده کتابداری

الف. گروه‌ها

ب. امور وابسته

در این‌جا از بحث درباره‌ی امور وابسته به دانشکده که بیش‌تر ناظر به اجراء خودداری می‌شود و صرفاً و به‌طور اختصار به تشریح پاره‌ای از ویژگی گروه‌های پیشنهادی پرداخته می‌شود. گروه‌های دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی در آغاز به شرح زیر است. در آینده و بر حسب نیاز ممکن است افزایش یابد و یا تغییر کند.

1. گروه مرجع و خدمات اطلاع‌رسانی¹ (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری)

هدف: تربیت نیروی ماهر جهت تصدی بخش مرجع کتابخانه‌ها و تسلط به فنون اشاعه‌ی اطلاعات گزینشی و امثال آن، ایجاد میز مرجع در کتابخانه‌ها در حوزه‌های مختلف علوم پزشکی، کشاورزی، هنر، علوم انسانی، فنی و حتی نظامی.

توجیه و ضرورت: به دلیل ضعف فارغ‌التحصیلان رشته‌ی کتابداری

1. Reference librarians & Informationist Dept.

در پاسخ‌گویی به سؤالات متخصصان، پژوهشگران و تصمیم‌گیرندگان در سطوح خرد و کلان و نبودن میز مرجع در اغلب کتابخانه‌ها، حتی کتابخانه‌های بزرگ، ایجاد چنین رشته‌ای ضرورت دارد. دانشجویان فعلی، نه مایه‌ی قبلی ادبی و علمی را دارند و نه در این مدت کوتاه تحصیل، فرصت آن را پیدا می‌کنند که با مراجع در زبان‌های مختلف به ویژه فارسی، عربی و انگلیسی به‌نحو کامل آشنا شوند که در نتیجه بتوانند به دیگران کمک کنند.

اهم دروس اصلی

- مرجع‌شناسی عمومی
 - مرجع‌شناسی اسلامی
 - مرجع‌شناسی لاتین
 - مرجع‌شناسی تخصصی در حوزه‌های گوناگون
 - آسیب‌شناسی بخش مرجع
 - خدمات مرجع و فنون مختلف مانند SDI, CC و ...
 - نقش کتاب‌شناسی در خدمات مرجع
 - نقش مقاله‌نامه‌ها در خدمات مرجع
 - وبسایت‌ها و چگونگی استفاده از آن‌ها در بخش مرجع
 - (عمومی و تخصصی)
 - بانک‌های اطلاعاتی
 - جست‌وجو و اقسام آن در خدمات مرجع
 - زبان‌های تخصصی عربی، انگلیسی، فرانسه، روسی و اسپانیولی.
 - متون قدیمی فارسی
 - تدوین کتب مرجع، ویژگی‌ها و مشکلات دایره‌المعارف‌نویسی
- و ...

- ادوارشناسی ادب فارسی و عربی.
- حقوق مؤلف و اخلاق کتابداری و اطلاع‌رسانی

پاره‌ای از تخصص‌های مورد نیاز

- کتابداری و اطلاع‌رسانی
- زبان و ادبیات فارسی
- زبان و ادبیات عرب

2. گروه مطالعات آرشیوی (یادمانه‌ها) و نسخ خطی¹ (کارشناسی و گرایش دکتری)

هدف: آشنایی و کار با مراکز آرشیو (یادمانه‌ای) و نسخ خطی به‌گونه‌ای که فارغ‌التحصیلان این رشته به آسانی بتوانند جذب این مراکز شوند.

توجیه ضرورت: وجود کتابخانه‌های خطی و مراکز سند و آرشیوی در سطح ملی منوط ضرورت ایجاد چنین رشته‌ای را فراهم می‌کند تا دانش‌آموختگان بتوانند به‌طور خاص با مسایل و مشکلات سازمان‌های اسنادی و مراکز نسخ خطی آشنا شوند و محیط کار را بشناسند و در نتیجه جذب این مراکز شوند.

اهم دروس اصلی

- کتابشناسی و نسخه‌شناسی فارسی و عربی
- کتابشناسی و نسخه‌شناسی لاتین
- تذهیب و هنرهای مرتبط / کارگاه‌های عملی
- تجلید و هنرهای مرتبط / کارگاه‌های عملی
- خط‌شناسی و تطور آن / کارگاه‌های عملی
- تاریخ زبان و ادبیات فارسی

1. Archive & Manuscript Dept.

- تاریخ زبان و ادبیات عرب
 - مراکز و سازمان‌های آرشیوی و خطی ملی و بین‌المللی
 - اصول مرمت و حفاظت
 - گسترش فرهنگ آرشیوی و نسخ خطی / تقویم
 - تصحیح و مسائل مربوط به آن / بررسی انتقادی متون تصحیح شده
 - آشنایی با متون قدیمی (تاریخ ادبیات)
 - موزه و موزه‌داری
- تبصره:** آرشیو و نسخ خطی را در صورت ضرورت می‌توان به دو گروه تبدیل کرد.
- پاره‌ای از تخصص‌های مورد نیاز**
- کتابداری و اطلاع‌رسانی
 - تاریخ
 - ادبیات فارسی و عربی
 - هنر

3. گروه مدیریت و بهره‌وری اطلاعات / ارتباطات¹ (کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری)

هدف: مدیریت مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های مختلف و افزایش بهره‌وری و استفاده‌ی بهینه از امکانات.

توجیه ضرورت: کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌نوعی مدیریت را در خود دارد. انفجار اطلاعات و استفاده‌ی بهینه از حجم عظیم اطلاعات ضرورت پرداختن به مدیریت اطلاعات و دانش را فراهم کرده است. اقتصاد اطلاعات زمانی تحقق خواهد یافت که مدیریت صحیح با استفاده از ابزارهای مناسب و مرتبط اعمال شود.

1. Management and productivity of information/ communication Dept.

اهم دروس اصلی

- امکان‌سنجی ایجاد مراکز اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌ها
- مدیریت اطلاعات / مدیریت دانش
- مدیریت نیروی انسانی
- مدیریت کتابخانه‌های دانشگاهی، عمومی، تخصصی و آموزشگاهی
- فراهم‌آوری منابع، تجهیزات و امکانات
- بهره‌وری در کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی
- اقتصاد اطلاعات
- وب‌سنجی، کتاب‌سنجی و علم‌سنجی....
- تعاونی‌های اطلاع‌رسانی و کنسرسیوم‌ها (نمونه‌های موفق) / امانت
بین کتابخانه‌ای
- مدیریت کتابخانه‌های دیجیتالی
- آمار
- اطلاعات و ارتباطات
- جامعه‌شناسی اطلاعات
- جغرافیای سیاسی اطلاعات
- بعضی از تخصص‌های مورد نیاز
- کتابداری
- مدیریت بهره‌وری
- ارتباطات
- آمار

4. گروه فن‌آوری اطلاعات¹ (کارشناس، کارشناسی ارشد و دکتری)

هدف: آشنایی و امکان تولید انواع روش‌های ذخیره و بازیابی اطلاعات به صورت دستی، نیمه خودکار و الکترونیکی.

توجیه ضرورت: فن‌آوری اطلاعات در جهان امروز برای ذخیره و بازیابی بهینه‌ی اطلاعات امری اجتناب‌ناپذیر است. اغلب وظیفه‌ی فن‌آوری اطلاعات را به متخصصان رایانه واگذار می‌کنند و آن‌ها نیز با عدم شناختی که از کتابداری و اطلاع‌رسانی در حوزه‌های نمایه‌سازی و موارد مشابه دارند، اگرچه در ساختن محمل‌ها موفق‌اند اما در پرداختن به محموله‌ها (اطلاعات) برای این‌که بتواند با سرعت و دقت و صحت جریان یابد ناموفق‌اند. بنابراین پرداختن به فن‌آوری در دانشکده‌های کتابداری و اطلاع‌رسانی امری ضروری به نظر می‌رسد.

اهم دروس اصلی

- سازماندهی (1 و 2 و 3 و 4)
- ذخیره و بازیابی
- فن‌آوری اطلاعات / IT, ICT (کار آزمایشگاهی)
- نمایه‌سازی و چکیده‌نویسی
- نرم‌افزار و چگونگی ساخت آن (کار عملی)
- ایجاد وب‌سایت / وبلاگ (کار عملی)
- داده‌کاوی
- کتابخانه‌های دیجیتال: موانع و مشکلات / کتابخانه‌های دومنظوره (هیبرید).
- چندرسانه‌ای‌ها (تولید و استفاده)
- بازیابی اطلاعات: نقد روش‌های موجود

1. Information & Communication Technology Dept.

- گسترش سواد اطلاعاتی
- بعضی از تخصص‌های مورد نیاز**
- کتابداری و اطلاع‌رسانی
- علوم رایانه (کامپیوتر)
- تکنولوژی آموزشی

5. گروه چاپ و نشر¹ (کارشناسی و کارشناسی ارشد)

هدف: آشنایی با انواع نشر چاپی و الکترونیکی و شناخت ابزار و پیشرفت‌های حاصله در این زمینه و نحوه‌ی مدیریت استفاده و نگهداری ماشین‌های مختلف در این حوزه در جهت بهینه‌سازی نشر و سهولت دسترسی از نگاه استفاده‌کنندگان.

توجیه ضرورت: چاپ و نشر سنتی و الکترونیکی بیش از هر جای دیگر به حوزه‌ی اطلاع‌رسانی و کتابداری بر می‌گردد. کتابداران و اطلاع‌رسانان چنانچه در سیاست‌گذاری نشر و توزیع سهمیم باشند جریان اطلاعات سهل‌تر و بهتر خواهد بود؛ زیرا آنان در انتقال نیازهای واقعی کاربران به مولفان و ناشران، مشارکت و تهیه‌ی نمایه‌ها و بررسی ویژگی‌ها منابع مرجع و تخصصی به‌لحاظ شکل و محتوا می‌توانند تاثیرگذار باشند.

اهم دروس اصلی

- تاریخچه‌ی کتاب و کتابت
- فرهنگ شفاهی / فرهنگ مکتوب / مهارت در نگارش
- روش نگارش / روش استناد
- مقاله‌نویسی / کتاب‌نویسی
- نشر الکترونیک: ویژگی‌ها و مختصات
- تألیف، ترجمه، گردآوری

1. Publishing & Distribution Dept.

- ویرایش و انواع آن
 - آشنایی و کار با سیستم‌ها و دستگاه‌های چاپ
 - سیاست نشر
 - چاپ‌های لیزری
 - توزیع (دستی و الکترونیکی)
 - سفارش و پیگیری
 - ادبیات کودکان/ بزرگسالان/ گروه‌های ویژه
- بعضی از تخصص‌های مورد نیاز**
- کتابداری
 - تکنولوژی آموزشی
 - کامپیوتر (نرم‌افزاری)

6. گروه تاریخ و فلسفه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی¹ (کارشناسی ارشد و دکتری)

هدف: بررسی و تحقیق در تاریخ و فلسفه‌ی کتابداری و ضرورت تحقیق پیرامون چستی اطلاعات و چگونگی اطلاع‌رسانی و تحول آن. **توجیه ضرورت:** دیرگاهی است که بحث فلسفه‌ی اطلاع و اطلاع‌رسانی در محافل و مدارس علمی کتابداری و اطلاع‌رسانی مطرح و مورد توجه قرار گرفته است. کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌نوعی دچار فقر و یا ضعف در مبانی است و لذا ضروری است تا دانشجویان و استادان در یافتن چارچوب مناسب نظری در این رابطه آموزش و تحقیق کنند.

اهم دروس اصلی

- مبانی کتابداری و اطلاع‌رسانی
- تاریخ و فلسفه‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی

1. History & Philosophy of Library & Information Sciences Dept.

- علم و اطلاع
- سازوکار شناخت
- تأثیر مکاتب فلسفی بر کتابداری و اطلاع‌رسانی
- نقد طبقه‌بندی‌های موجود
- فلسفه و طبقه‌بندی
- معناشناسی و اطلاع‌شناسی
- اطلاعات و دانش
- زبان، زبان‌شناسی و اطلاعات
- بعضی از تخصص‌های مورد نیاز**
- کتابداری
- فلسفه
- زبان‌شناسی
- تاریخ و فلسفه‌ی علم

7. گروه مشاوره در کتابداری و اطلاع‌رسانی¹ (کارشناسی و کارشناسی ارشد)

هدف: تربیت نیروی کارآمد که بتواند سازمان‌ها و موسسات دولتی، نیمه دولتی و خصوصی را در ایجاد کتابخانه‌های تخصصی، دومنظوره و دیجیتال یاری دهد و یا بهره‌وری آن‌ها را بالا ببرد.

توجیه ضرورت: در دنیای پر تحرک امروز مشاوره در همه‌ی امور مفید و کارساز است. اقبال عظیم جامعه به استفاده از فن‌آوری اطلاعات و صرف بودجه‌های کلان در این مورد که گاه توأم با دوباره و چند باره‌کاری و یا اسراف و اتلاف است، ضرورت پرورش نیروهای کارآمد جهت مشاوره در سطوح مختلف خرد و کلان و در موضوعات گوناگون

1. Consultancy in Library & Information Science Dept.

را ایجاب می‌کند.

اهم دروس اصلی

○ مشاوره در تشکیل کتابخانه‌های آموزشگاهی، دانشگاهی و

تخصصی

○ مشاوره در طراحی و راه‌اندازی وبسایت‌ها

○ مشاوره در نمایه‌سازی

○ مشاوره در خدمات اطلاع‌رسانی SDI و...

○ مشاوره در تشکیل بانک‌های اطلاعاتی

○ مشاوره در ایجاد کنسرسیوم‌های اطلاعاتی در زمینه‌های مختلف

○ مشاوره در همه نوع طرح‌های تحقیقاتی (فراهم‌آوری اطلاعات

و تجزیه و تحلیل اطلاعات و حل مسأله)

○ مشاوره در مدیریت رسانه‌ها و کتابخانه‌ها

○ مشاوره در اخذ پتنت

○ رعایت حقوق مالکیت فکری

بعضی از تخصص‌های مورد نیاز

○ کتابداری

○ مشاوره

○ مدیریت

نتیجه‌گیری

آموزش در جهان امروز و همه‌ی زمان‌ها از اولویت‌های بی‌بدیل است. تربیت نیروهای متخصص و کارآمد برای رفع نیازهای جامعه در حوزه‌ی اطلاعات و کتاب امری اجتناب‌ناپذیر است. کتابداری و اطلاع‌رسانی و یا هر نام دیگری که محتوای آن را به‌خوبی برساند مسئولیت تربیت نیروهای کارآمد مورد نیاز جامعه را دارد. این حوزه

علمی بنا به طبیعت خاص خود، ظرفیت و توانایی انجام مسئولیت‌هایی فراتر از آنچه در حال حاضر به انجام آن می‌پردازد را دارد. گروه‌های پیشنهادی در این مقاله، حداقل انتظاراتی است که در قالب دانشکده‌ی علوم/مدیریت بازاریابی و اشاعه اطلاعات (کتابداری و اطلاع‌رسانی) می‌توان انجام داد. بررسی تشکیل دانشکده‌ی کتابداری و اطلاع‌رسانی، عزمی راسخ می‌خواهد و ضرورت‌های مطرح شده باید مورد مطالعه قرار گیرد. نگارنده معتقد است که در جامعه‌ی پژوهش‌محور، نقش کتابداری و اطلاع‌رسانی بسیار اهمیت دارد. تربیت نیروهای کارآمد برای آموزش نسل جوان می‌تواند بسیاری از خلأهای پژوهشی و آموزشی جامعه را پر کند.

منابع

- تامپسون، جیمز (1381). *تاریخ اصول کتابداری*. ترجمه‌ی محمود حقیقی. تهران: مرکز نشر دانشگاهی.
- سینق، موهیندر (1388). *مدیریت کتابخانه‌ها و نظام اطلاع‌رسانی*. تهران: نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور
- فدائی، غلامرضا (1384). *مقدمه‌ای بر شناخت اسناد آرشیوی*. تهران: سمت.
- (1386). *کتابداری در جست‌وجوی هویتی نو*. فصلنامه کتاب. 72.
- (1388). *آیا کتابداری و اطلاع‌رسانی فقط منتظر تغییر نام است؟ فصلنامه پیام کتابخانه، 15(2).57*
- Bloomfield, M. (2001). Indexing neglected and poorly understood. *Cataloging and Classification Quarterly*, 33(1)
- Fadaie, Gh. (2009). LIS Discipline or Information Retrieval. *Issues in Information Science and Information Technology*, Vol. 6.
- (2008). In Search of New Identity for LIS Discipline, with Some Reference to Iran. *Issues in Information Science and*

Information Technology, Vol. 5.

Pinto, Jeffrey. K. & Millet (1999). *Successful Information System Implementation, the human side*. 2nd ed. Project Management Institute.

Wilson, Thomas D. (2002). Curriculum and Catastrophe: change in professional education. *Journal of Education For Library And Information Science Association for Library and Information Science Education*, 43 (4).

واژه‌نامه انگلیسی به فارسی

Anarchic hospitality	مهمان‌نوازی هرج و مرج طلب
Androcentrism	نظریه فمینیستی کاربران فکر
Anti discipline	ضد رشته
Boolean	بولی
Close	دقیق
Common sense	نظریه عمومی
Concept theory	تئوری مفهوم
Confusing	تداخل
Contextual	زمینه‌ای
Discipline	رشته دانشگاهی
Domain analysis	تحلیل زمینه
Episteme	دانش این‌که
Epistemo-dynamics	دینامیک معرفتی
Epistemology	معرفت‌شناختی
Ethno centrism	نژاد محوری
Foundation	بنیاد
Frame-based language index system	نظام نمایه‌سازی زبان نمایه ساختارمند
Fuzzi	فازی
Hiteroglossia	هیتروگلیسیا
Holistic Perspectivism	دورنماگرایی جامع
Holos	کل

Information fulfillment	اجرای کامل اطلاعات
Infra discipline or trans discipline	فرارشته
Info-tainment	سرگرمی اطلاعاتی
Inter discipline	بین رشته
International	بین‌المللی
Inter science	میان علم
Intercalate	یک روز یا ماه به تقویم افزودن
Interconnectedness	پیوند متقابل
Intercourse	مراوده
Interval	فاصله
ISC	آی.اس.سی.
ISI	آی.اس.آی.
Jostling	رقیب
Knowledge disseminator	دانش‌گستر
Knowledge processor	دانش‌پرداز
Knowledge retriever	دانش‌یاب
Knowledge science	علم دانش
Liberal art	هنر آزاد
Meta science	فراعلم
Multi discipline	چندرشته
Need	نیاز
Nomad science	علم حیران
Objective	عینی
Open-ended	بی‌انتهای
Orientation	انطباق
Phronesis	دانش اخلاقی
Post discipline	پسا رشته
Procrustean	پروکریستین
Rhetorical science	علم بلاغی
Rupture	انفجار
Scholarship	بورس
Scientism	علم‌گرایی
Self subsisting	خودپایا

Spam	اسپم
Stand point	شاخص
Superior science	علم برتر
Supra system	نظام برتر
Supraductinalis	دکترین گرایبی برتر
Techne	دانش چگونه، تخته
Tentative	آزمایشی
Underpinning	پایه‌ها
User Construct	ساختار کاربر
Utilitarian	سودگرا
Vector	برداری
Vigilant	هوشیار
Want	خواسته

Title: An Introduction to Library and Information Science Identity
Author: Gholamreza Fadaie
E-mail: ghfadaie@ut.ac.ir
Publisher: Iran Public Library Foundation
Date: 2010
Price: \$20.00

Copyright © 2010
Zartosht Gharbi Street, Tehran, Iran.

An Introduction to
***Library and Information
Science Identity***

by

Gholamreza Fadaie

Professor of University of Tehran

Iran Public Libraries Foundation

Tehran 2010